

**„Varaždinske barokne večeri –
45 festivalskih godišta“**

**Znanstveni skup održan u Varaždinu
30. rujna i 1. listopada 2015.**

VARAŽDINSKE BAROKNE VEČERI – POSLIJE 45 GODINA

Tekst bilježi glavne uporišne točke u 45-godišnjem razvoju Varaždinskih baroknih večeri s naglaskom na tematskim i repertoarnim značajkama.

Kada su posrijedi festivalske kronike sve uvijek započinje od pitanja: kako je zapravo počelo, a potom slijedi i ono mnogo važnije: kako se početak tijekom desetljeća oplodivao, kakve su sve ideje festival pokretale i motivirale.

Jamačno je - ljudskom biću imanentna - potreba za širenjem vidokruga, duhovnog prostora - u kojemu svaki oblik intelektualne i druge aktivnosti može doći do izražaja - potakla 1968. varaždinske glazbenike vezane uz Muzičku školu i proslavu njene 140-te obljetnice da izgovore prvu rečenicu: *predložimo Varaždinske barokne večeri*, a na taj su se poticaj nadovezali umjetnici sa znanjem i idejama da tu rečenicu pretvore u stvarnost. Sve je to već dobro znano i opisano.¹

Nakon četiri i pol desetljeća čini se, međutim, gotovo važnijom inventura ideja, koje su oblikovale ne toliko pojedina festivalska godišta, koliko su tijekom godina etablirale identitet Festivala formirajući ga u prvorazredni glazbeni događaj koji će napokon zadobiti i status festivala od nacionalne važnosti.

Već se u prvim godinama pokazala intencija prema nekoj vrsti - uvjetno rečeno dakako - multimedijalnosti festivalskog ustroja koji je glazbene događaje upotpunjavao zanimljivim likovnim izložbama, izložbama cvijeća, kazališnim predstavama, promocijama knjiga i drugih izdanja i gastronomskim događajima. Iako organizirani s namjenom bar djelomične rekonstrukcije baroknog poimanja pojedinog od prikazivanih segmenata, ali i sa znatnim otklonima od pridržava-

¹ O tome svjedoče dva važna i iscrpna spisa: prvi je tekst autora Marijana Kraša, dugogodišnjeg tajnika Organizacijskog odbora Festivala, objavljen u festivalskoj spomenici 1990. godine, a drugi je tekst dr. sc. Zdenke Weber u monografiji *Varaždinskih baroknih večeri* iz 1995. urednika Jagode Martinčević i Ernesta Fišera.

vanja stila, ti su popratni sadržaji u cjelini stvarali živu atmosferu neprestanih, dinamičnih zbivanja, a živost je - to se ubrzo prepoznalo i u Varaždinu - jedna od temeljnih pretpostavki svakog uspješnog festivala.

Misao o živosti tijekom je godina festival upotpunila i iskorakom u istraživačko područje, a potom i izlaskom iz samoga grada, ali o tome u nastavku.

Dakako, sva se ta živost – ili, točnije, u prvim godinama tek intencija, a što je vrijeme više odmicalo, ta je živost kao festivalska značajka postajala sve uočljivija – ta se dakle živost nije mogla ni na koji način ostvariti bez interakcije ne samo s neposrednom sredinom, nego i s općim društvenim i političkim okolnostima u kojima se festival događao. Međutim, bilo je to vrijeme kada je politika na ovaj ili onaj način bila u pozadini svake važnije kulturne ali i drugih aktivnosti.

Niz je događaja svjedočio o otporima i nerazumijevanju koje je politički ustroj pružao takvoj vrsti festivala. Ponajprije se to odnosilo na odvijanje priredbi u varaždinskim crkvama, prije svega u Isusovačkoj, danas katedrali. Upravo je spoj repertoara po sadržaju prikladnog za izvođenje u sakralnim prostorima i samih prostora dovodio do otpora u ondašnjim političkim krugovima. Reakcije organizatora bile su odlučne i vodile su ih po uredima tadašnjih političkih moćnika koji su sa viših instancija uviđali da se u Varaždinu na kulturnom području događa nešto važno i napokon pružili u ono doba nužnu podršku, ali s nižih je otpor znao biti itekako ograničavajući faktor svakom festivalskom planiranju.

Danas je to, dakako, tek dio festivalske povijesti o kojemu nema pisanih dokumenata, samo sjećanja onih koji su u tim bitkama sudjelovali. „U načelu, što je bila viša funkcija, bilo je i više razumijevanja za pitanja kulture“, sjeća se danas prof. Vladimir Kranjčević, umjetnički voditelj i ravnatelj festivala do 2006. godine.

Iako Varaždin nije bio tada jedini grad s problemom odvijanja koncerata u sakralnim prostorima, za Varaždinske barokne večeri bilo bi kobno da se ustrajalo na tom pitanju upravo zbog ambijentalnog karaktera manifestacije koja se izvan tih prostora jedva mogla zamisliti.

Rane sedamdesete bile su unatoč politički represivnim okolnostima – ili možda upravo zato - poticajne za glazbeni život sjeverne Hrvatske. 1971. osim Varaždinskih baroknih večeri započinju u Zagrebu i Dani hrvatske glazbe, još jedan tematski festival koji će također u mnogome pridonijeti poznavanju i popularizaciji hrvatske glazbene tvorbe, ali za našu je temu važnije da se u Zagrebu 1973. otvara Koncertna dvorana *Vatroslav Lisinski*, Akademski zbor *Ivan Goran Kovačić* penje se prema zenitu interpretativnih mogućnosti, a šef dirigent Zagrebačke filharmonije je Lovro von Matačić. Taj je splet okolnosti zacijelo pridonio da su neke ideje programskih voditelja Varaždinskih baroknih večeri mogle biti ostvarene. Te ideje ticale su se izvedbi velikih vokalno-instrumentalnih djela baroknih majstora Johanna Sebastiana Bacha i Georga Friedricha Händela; bila je to želja da se

upravo ovdje, u Varaždinu, prostori koji utjelovljuju duh epohe, nađu sjedinjeni s glazbom koja im pripada i mahom je i pisana za izvođenje u takvim prostorima. Velike produkcije sedamdesetih poput, primjerice, *Muke po Mateju* i *Mise* u h-molu Johanna Sebastiana Bacha, *Mesije* Georga Friedricha Händela, ali i opere poput Gluckove *Orfeja i Euridike* – to su tek neki od naslova - svjedoče o uspjehu tog cilja. Istina je da su Varaždinske barokne večeri na stanovit način utjecale i na zagrebačku sezonu jer će se većina tih produkcija naći i na zagrebačkim programima. Stanovit je neumjestan prijepor s tim u vezi svojedobno izazivalo pitanje prvenstva pojedine izvedbe; međutim, bez obzira na prvenstvo, ideje su pokretane iz Varaždina, a tih je godina i zagrebačka publika postupno stjecala naviku prisustvovanja festivalskim priredbama u Varaždinu, što je dodatno utjecalo na živost festivalskih događanja.

U sedamdesetima pokrenute su najvažnije ideje festivala koje su u kasnijim godinama upotpunjavane, razrađivane, a otkloni su mahom slijedili osnovnu zamisao. 1979. umjetnički je voditelj festivala Vladimir Kranjčević u jednom razgovoru za medije prokomentirao još jednu od tih zamisli: „Težnja nam je bila od prvih ‘Večeri’, da svake godine imamo jedan veliki blok domaće glazbe. Prvih godina bilo je to skromno, s onim što je od naše glazbene baštine iz doba baroka već bilo poznato; međutim kasnije, zahvaljujući radu muzikologa dra Lovre Županovića – koga možemo tu smatrati nezamjenjivim suradnikom – uspjelo se predstaviti niz novootkrivenih djela, muzikološki obrađenih i u Varaždinu izvedenih...“²

Uistinu se može kazati kako su nastojanja Varaždinskih baroknih večeri i znanstvenika vezanih uz Festival – ponajprije akademika Lovre Županovića – izmijenila sliku stanja hrvatske glazbene baštine u cjelini i brojčano i kvalitetom pomaknula spoznaje o njoj na daleko višu razinu i opravdano je posao koji je pritom obavljen držati iznimnim doprinosom Festivala hrvatskoj glazbenoj umjetnosti, bez obzira na činjenicu da određeni broj djela, tako restauriranih i uvedenih u koncertnu praksu, stilski ne pripada baroknom razdoblju.

Već prva festivalska godina – koja broji tek tri koncertne večeri - proporcionalno obiluje izvedbama hrvatskih starih majstora; iz prvoga se godišta inače posebno voli isticati izvedba Bachova *Magnificata* – međutim, prije te izvedbe izvode se Lukačićevi moteti, Jarnovićev Rondo, Bajamontijeva orguljska sonata... I tako od tada svake godine. Već naredne bio je to oratorij *Prijenos sv. Dujma* Julija Bajamontija, a od 1973. znanstveni prinosi akademika Županovića počinju korjenito mijenjati sliku Festivala s obzirom na odnos prema hrvatskom stvaralaštvu. Tema „Varaždinski skladateljski krug“ od koje je i počeo sustavni rad na baštini,

² Vladimir KRANJČEVIĆ: „Nismo tek u ovom stoljeću došli u korak s evropskim glazbenim strujanjima“, *Od-Do*, 5, 1. listopada 1979., str. 10.

ostvorena je prvi put već 1973. a na nju su se kontinuirano nastavljali projekti posljedujući i kapitalnim ostvarenjima između kojih je integralna izvedba moteta Julija Skjavetića u redakciji akademika Županovića vjerojatno kruna tog dijela programske orijentacije Festivala.³

Pri kraju sedamdesetih ta su nastojanja posljedovala još jednom aktivnošću. „Ima jedan čimbenik koji neke od glazbenih priredbi ističe pred onim drugima, jer se uznastojalo njihov realni domet proširiti **izvan** dosega što ga, same po sebi, mogu imati **samo izvedbe**. Taj su čimbenik **razgovori**, vezani uz zajednički ‘nazivnik’ neke priredbe-festivala, obično u obliku **znanstvenih skupova** što se prigodom njih organiziraju; (...) Smisao ovakvih skupova, pod uvjetom dakako da su ispunili svoju zadaću, nije samo u tome, da se ‘festivalu’ doda i još neka ‘popratna manifestacija’: oni su, u atmosferi takvih priredbi i ‘na licu mjesta’, organizirani sa željom da se **riječju** proširi spoznaja o mjestu i ulozi stanovite glazbene tvorbe jučer i danas, da se umjetničkom doživljaju pridoda ona bitna sastavnica koja taj doživljaj smještava u prostor i vrijeme, osvjetljavajući procese rađanja, stvaranja i kasnijeg života neke skladbe. Stojeći, naime, na stajalištu, da je **suvremena izvedba** prvi i bitan čimbenik za njen aktualan život, znanstveni skup ne želi biti apstraktna i od života glazbe odvojena ‘diskusija’ nego intelektualan i znanstveni napor da se **život glazbe** ne istrgne iz njena povijesnog i suvremenog konteksta nego, naprotiv, **osvijetli** s raznih stajališta“.⁴

Godine varaždinskih znanstvenih sastanaka bile su plodne godine. Nisu postali ili, točnije, ostali stalnom praksom, ali su ostavili iznimno korisne tragove, okupljajući niz znanstvenika ne samo iz Hrvatske. Nije se nažalost pretvorilo u praksu niti Međunarodno natjecanje *Bach-Händel-Scarlatti* koje je obilježilo sredinu osamdesetih godina; da je potrajalo – posebno s obzirom na ugled međunarodnog sastava ocjenjivačkog suda - moglo je znatno pridonijeti raščišćavanju kriterija oko izvođenja glazbe velikih majstora na klaviru.

U svakom slučaju, raspon događaja se širio. Kasne sedamdesete bile su i godine kada su se propagirale kulturne priredbe po tvornicama i radnim ambijentima različitog profila. Festival se i u tome iskušao, ali odustalo se nakon desetak godina. Mnogo je važniji bio trenutak u kojemu je Festival prekoračio granice Grada i počeo širiti teritorij festivalskih događanja najprije na područje županije, a tijekom godina gostujući i u susjednim županijama.

„... treba naglasiti da Varaždinske barokne večeri iz godine u godinu zahtijevaju ‘opću mobilizaciju’ svih kreativnih potencijala ne samo varaždinske sredine,

³ Motete je izveo Slovenski komorni zbor pod ravnanjem Vladimira Kranjčevića 24. rujna 1995. u katedrali.

⁴ Riječ o glazbi, *Od-Do*, 5, 1. listopada 1979., str. 2.

nego i čitave sjeverne Hrvatske, s posebnim usmjerenjem na povezivanje sa susjednim zemljama“ zapisao je u festivalskoj monografiji iz 1995. tadašnji ravnatelj Vladimir Kranjčević.

Važnost tog širenja iznimna je. Na čudesan su način oživjeli mnogi u civilizacijskom pogledu vrijedni ambijenti i neki dragocjeni kulturni i umjetnički spomenici, prepustivši glazbi stvaranje osjetljivih niti komunikacije između obrazovno različitih struktura slušatelja i svijeta umjetnosti. Primjerice, iznimnim je osjećajima bio nabijen trenutak otvaranja za publiku crkve sv. Marije u Lepoglavi 1980. godine: „Kako (...) reći išta“ - zapisao je tada kroničar Večeri – „o pro hladnom, pomalo sumornom subotnjem predvečerju, četvrtog listopada, u žmirkavo osvijetljenoj crkvi, sipljivih zidova, još ponegdje poduprtih skelama, dupkom punoj svijeta, lica tvrdih, radničkih, seljačkih, rudarskih, udivljeno uzdignutih spram kočopernog pročelja baroknim svodištem nadkriljenih orguljskih svirala – koja zvuče – svojim trostoljetnim glasom, nakon tolikih godina, prvi put“.⁵

Posljednjih godina aktualni ravnatelj Festivala Davor Bobić nastavlja tradiciju, ali razvija i poseban oblik suradnje sa zemljama partnerima koje se svake godine mijenjaju, što omogućuje intenzivnu promidžbu ne samo Festivala nego i Grada i povezivanje s turističkom djelatnošću Varaždina, ali i Hrvatske u cjelini. U toj promidžbi vjerojatno važnu ulogu imaju i kvalitetna izdanja koja su svih minulih godina također pratila festivalske događaje, osobito na području nosača zvuka. Intenzivna nakladnička aktivnost je jedno od područja koje Varaždinske barokne večeri pretpostavlja drugim hrvatskim, a i mnogim inozemnim festivalima. Vrlo su važni ti tragovi u obliku knjiga, notnih izdanja i nosača zvuka, jer čuvaju ne samo povijest manifestacije, nego – s obzirom na odnos prema nacionalnoj baštini – i dragocjene dokaze o postignutim rezultatima na njenom istraživanju.⁶

Preostaje još u festivalsku kroniku uključiti i pitanje interpretacije barokne glazbe, pitanje koje je pratilo i prati festivalska zbivanja izazivajući rasprave pojednako u nas kao i u svijetu.

Uoči gostovanja Karla Richtera, njemačkog dirigenta i orguljaša, velikog umjetnika i znalca interpretacije glazbe Johanna Sebastiana Bacha na Varaždinskim baroknim večerima 1978. godine, umjetnik je razgovarao s novinarima. Upitan tada što za njega znači autentična interpretacija Bacha kazao je: „Na to pitanje ne znam odgovor. Postoji li uopće takvo što kao što je autentična interpretacija Bacha i što bi to moglo biti? Mislim da mogu govoriti samo iz osobnog

⁵ Varaždin – Anno Domini MCMLXXX, *Od - Do*, 11, 1. studenoga 1980., str. 9.

⁶ Iscrpno o nosačima zvuka u: Raymond ROJNIK: Diskografija 40 godina Varaždinskih baroknih večeri i njezin značaj za promicanje i očuvanje hrvatske i europske glazbene baštine, *Radovi Zavoda za znanstveni rad, HAZU, Varaždin*, 2010.

iskustva i reći da nema te interpretacije koju ne bi bilo moguće kritizirati. Tako se neke interpretacije smatraju suviše romantičnima: u njih se ubrajaju i moje. Neke se druge smatra akademskima; to su mnoge. Dosta su nejasnoće u čitavu problematiku unijeli muzikolozi, hoteci na silu kategorizirati stvari. Bilo je i takvih, poput A. Schweitzera, ili J. A. Spitte ili Wenera Neumanna u Leipzigu kojih su zasluge za istraživanje Bachova stvaralaštva velike. Ima ih, međutim, još više, koji su Bachu učinili mnogo loših usluga. I zato mislim da na pitanje o autentičnoj interpretaciji Bacha postoje samo mnogi individualni odgovori“.⁷

Mnogo se toga od ovog razgovora promijenilo u nastojanju točnijeg tumačenja stila i njegove interpretacije. Jamačno, mnogim individualnim odgovorima, o kojima je govorio Richter, prethodila je znanost u istraživanjima tajni epohe i izvođenja njene glazbe. Podrazumijeva se da stilski orijentiran festival vodi računa i o načinima izvedbe djela koja tom stilu pripadaju ili su mu blizu. Takvu praksu slijedi većina stilskih festivala, pa i u nas ima i drugih primjera. Možda će šokantno djelovati spomenu li se ovdje iskustva Muzičkog biennala Zagreb, festivala suvremene glazbe, ali činjenica je da su upravo njegovim posredovanjem mnogi tehnički složeni napatci i prikazana znanja oko izvođenja suvremenih notnih zapisa, posebno onih iz razdoblja Avangarde, pomogli u kasnijem točnom čitanju autorskih intencija ma kakvima se one pokazale u estetičkom pogledu.

Dakako, barok je umnogome neizmerno kompliciraniji, o tome nema nikakve dvojbe, jer je povijest učinila svoje, napatci su oskudni ili ih uopće nema. Široko je to područje za znanstvenike. Bilo je i još uvijek jest. Međutim, znanost i umjetnost nisu podudarni pojmovi. Znanstveno otkriće, ma kako važno i veliko bilo, ne može udahnuti u interpretaciju život, duhovnost koju u trenutku slušanja doživljavamo kao istinsko umjetničko ostvarenje.

Vrijeme je da se kaže kako u krajnjoj crti svaki Festival u koncepcijskom pogledu odražava lik svoga umjetničkog ravnatelja. Sretna je okolnost – inače iznimno rijetka – da Festival u 45 godina kontinuiteta bilježi samo dva umjetnička vodstva, okolnost koja je omogućila iskazivanje jasnih koncepcijskih zamisli svojih nosilaca. Određeni se koncepcijski pomak, dakako, osjetio u promjeni vodstva 2005. godine. Generalno se može kazati da posljednje godine bilježe koncentraciju stilskog prostora unutar kojega se kreću izvedbe, vjerojatno s namjerom da se žive izvedbe što više sljube s istraživačkim standardima kada je posrijedi interpretacija barokne glazbe. Koliko su neke odluke u vezi i s financijskim okolnostima nije tema ovog izlaganja iako nije daleko od uma i takav zaključak. Prosudbu i vrednovanje pojedinih zamisli donijet će budućnost. Jer nije prijepor između u osnovi dva različita koncepta: onoga otvorenog prema različitim shvaćanjima

⁷ Eva SEDAK: Karl Richter, *Od - Do*, 10, 1. listopada 1980., str. 9.

interpretacije Richterovog tipa naspram onoga koji zastupa ideju izvedbe, usklađene sa suvremenim znanstvenim istraživanjima. Po mom sudu riječ je samo o nadahnuću koje osposobljenog interpreta dovodi, ili ne dovodi, do uvjerljive i dojmljive umjetničke kreacije.

Zacijelo materijalne okolnosti do stanovite mjere uvjetuju razvoj pojedinih ideja i zamisli. Brige oko financiranja prate Festival od početka ne dopuštajući zanemarivanje činjenice da na ljestvici kulturne politike, ukoliko takva postoji, Varaždinske barokne večeri unatoč gotovo polustoljetnoj otpornosti i odolijevanju raznim vrstama nepogoda, nisu pri vrhu. A festivalska povijest svjedoči da bi trebale biti.

Upitan 1975. o Varaždinskim baroknim večerima nakon recitala u Starom gradu u povodu predaje restauriranog pozitiva Gradskom muzeju Varaždin, veliki umjetnik, bariton Vladimir Ruždjak kratko je kazao: „... mislim da ovaj lijepi stari grad jednostavno ima pravo na takav festival.“

Ta misao čuva svoju punu vrijednost i vjerodostojnost već četiri i pol desetljeća. Neka tako i ostane.

SAŽETAK

VARAŽDINSKE BAROKNE VEČERI – POSLIJE 45 GODINA

Varaždinske su se barokne večeri kroz četiri i pol desetljeća razvile od skromne inicijativne ideje do uglednoga međunarodnog festivala od nacionalnog značenja i trajne tematske orijentacije vezane uz barokni ambijent matičnoga grada. Tijekom godina osnovni se tematski repertoar oplemenjivao dodatnim sadržajima: poglavito znanstvenim sastancima i nakladničkom aktivnošću, sačuvavši na nosačima zvuka brojne zanimljive interpretacije. Osobitosti su festivala intenzivna skrb za nacionalnu glazbenu baštinu, podjednako na znanstvenoj kao i na izvedbenoj razini te distribucija pojedinih festivalskih programa u gradove i mjesta županije, ali i izvan nje, a posljednjih godina i izvan Hrvatske kroz suradnju sa zemljama partnerima.

Ključne riječi: festival; glazba; barok; baština; stručni skupovi; stilska interpretacija.

SUMMARY

VARAŽDIN BAROQUE EVENINGS – 45 YEARS LATER

Over the last four and a half decades, Varaždin Baroque Evenings have developed from a modest initiative into a renowned international festival of national importance, having permanent thematic orientation towards the Baroque ambience of the town. Throughout the years, the main thematic repertoire has been enriched with additional contents: especially with scientific meetings and publishing activities, preserving numerous interesting interpretations on sound carriers. The characteristics of the festival are deep care for national musical heritage on the scientific level as well as on the performance level, and the spread of certain festival programs into the county's towns and villages, and even further - over the last few years even outside Croatia through to the collaboration with partner countries.

Key Words: festival, music, Baroque, heritage, professional gatherings, stylistic interpretation.